

ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดน ภาคตะวันออก ของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด¹

Potential in the Management of Eco-community Tourism in the Eastern
Border Communities of Hat Lek Sub-district, Khlong Yai District,
Trat Province

สิตางค์ เจริญวงศ์² วงธรรม สรณะ² เชษฐณรงค์ อรชุน³ ชuwong Ubalee⁴
และอังศุมาริน สุขัยรัตนโชค⁵

Sitang Chareanwong, Wongtham Sarana, Chetnarat Orachun, Chuwong Ubalee
and Aungsumarin Suchairatanachoke

Received: August 07, 2022

Revised: August 27, 2022

Accepted: September 04, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด เป็นงานวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบอุปนัย ศึกษาข้อมูลจากสิ่งที่ป็นรูปธรรมโดยจำแนกชนิดข้อมูลออกเป็น 2 แบบ คือ การวิเคราะห์แบบใช้ทฤษฎี และเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่น่าไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผลการวิจัย พบว่า ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศจำแนกได้ 8 ประการ 1) ด้านแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจสนับสนุนให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนชายแดน 2 แผ่นดิน, แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางด้านการอนุรักษ์และการเรียนรู้ 2) ด้านอาหารมีความอุดมสมบูรณ์ในด้าน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่องการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากฐานรากโดยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออก: กรณีศึกษา ตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

²⁻⁶ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี: Rambhai Barni Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: saiew@yahoo.com, Tel. 092-9639566

อาหาร การฟื้นฟูระบบนิเวศน์ทำให้มีสัตว์ทะเล 3) ด้านที่พักที่จัดให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแบบ รีสอร์ทและแบบโฮมสเตย์ 4) ด้านความปลอดภัยมีการเตรียมพร้อมจากภาครัฐและภาคประชาชน 5) ด้านเครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้ชุมชนบ้านหาดเล็กจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ ประกอบด้วย เครือข่ายภาครัฐ เอกชนและประชาชน 6) ด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศโดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นฐาน 7) ด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกชาวบ้านเรียนรู้ นำมาสู่การเสริมสร้างจิตสำนึกในการเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ 8) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนมีตัวแทนจากไตรภาคีให้มีส่วนร่วมและรับรู้ในการขับเคลื่อนภารกิจเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างมั่นใจส่งผลทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

คำสำคัญ: ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว, ชุมชนเชิงนิเวศ, ชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออกเฉียง, บ้านหาดเล็ก

Abstract

This research article aimed to study the community's potential for eco-community tourism management in Hat Lek Subdistrict, Khlong Yai District, Trat Province. It was a participatory action research from all sectors and used qualitative data to supplement it. Then data were analyzed using inductive analysis techniques, interpreting data from concrete objects by categorizing data types into 2 types: theoretical analysis and comparison of data to connect to find the relationship of the data that led to understanding of the existence and change of the phenomenon that occurs. The research results showed that the potential of eco- community tourism management could be classified into 8 aspects: 1) in terms of eco-community tourist attractions, there were tourist attractions that supported the management of eco-community tourism, such as eco-tourism, historical attractions of border communities, cultural attractions, and conservation and learning attractions; 2) in the aspect of food, there were abundance in food, and restoration of the ecosystem had resulted in sea animals; 3) in terms of accommodation, there were services for resort and home stay tourists; 4) in case of security, there was preparation from the government and the public sector; 5) in the event of the network in tourism management that supported Ban Hat Lek community to organize eco-tourism, it consisted of government, private and public networks; 6) in case of organizing community eco-tourism activities,

community-based natural resources were used; 7) in case of educating and creating awareness of villagers learning, it will bring about raising awareness of the value of natural resources, ecosystems and environmental preservation; and 8) in terms of community participation, there were representatives from tripartite to participate and gain awareness in driving the community's tourism mission confidently, resulting in the community receiving benefits from tourism both directly and indirectly.

Keywords: Tourism Management Potential, Eco-community, Eastern Border Community, Ban Hat Lek

บทนำ

บ้านหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด เป็นชุมชนชายแดนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งทางบกและทางทะเล นับตั้งแต่ พ.ศ.2540 เป็นต้นมา เกิดปัญหาภัยธรรมชาติซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิต วิธีการทำประมงเปลี่ยนแปลงจากเพื่อการค้ายังชีพเป็นการเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจมากขึ้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) ผลกระทบต่อมาเกิดจากเงื่อนไขจากกฎหมายที่สร้างข้อจำกัดในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ในปี พ.ศ. 2558 สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ประกาศใช้พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2558 มีผลบังคับใช้เมื่อ 28 เมษายน พ.ศ. 2558 พระราชบัญญัติดังกล่าวมีข้อกำหนดในการจัดการประมงผิดกฎหมาย ได้แก่ การควบคุมเรือประมงหากไม่ขึ้นทะเบียน ไม่มีใบมอบอนุญาต หรือที่เรียกกันว่า “อาชญาบัตร” จะไม่สามารถออกจับปลาได้ มีการห้ามใช้เรืออวนลาก การติดตั้งเครื่องมือติดตามเรือสำหรับประมงนอกน่านน้ำขนาด 60 ตันกรอสขึ้นไป รวมถึงการใช้ระบบควบคุมการแจ้งเข้า-ออกของเรือประมงขนาด 30 ตันกรอส ขึ้นไป นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วมีเงื่อนไขอื่น ๆ อีกกว่า 15 มาตรา (คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก, 2559) กฎหมายฉบับดังกล่าวได้ครอบคลุมทั้งกิจการเรือประมงพาณิชย์และประมงพื้นบ้าน เป็นสาเหตุให้เรือประมงพาณิชย์บางส่วนย้ายไปประกอบกิจกรรม ณ ท่าเรือปากคลอง ประเทศกัมพูชา เพื่อหาปลาในเขตน่านน้ำของกัมพูชา และขนส่งสินค้าประมง เมื่อเรือประมงพาณิชย์ส่วนใหญ่ขยายออกจากพื้นที่จึงส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่บ้านหาดเล็กซบเซายิ่งขึ้นไปอีก ชาวบ้านที่อาศัยอยู่พยายามปรับตัวให้สามารถดำรงวิถีชีวิต แต่ผลกระทบจากกฎหมายทำให้กลุ่มผู้ทำประมงพาณิชย์ต้องย้ายฐานทำกินบางส่วนหยุดทำกิจกรรมประมง ชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบจากข้อกำหนดของพระราชบัญญัติประมง พ.ศ.2558 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560 (ราชกิจจานุเบกษา, 2558) กล่าวคือผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านไม่สามารถที่จะทำประมงนอกชายฝั่ง (3 ไมล์ทะเล)

การเผชิญกับความเสี่ยงที่กล่าวมานั้นส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถแสวงหารายได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากทรัพยากรทางธรรมชาติทางทะเลหรือการทำประมงได้อย่างเพียงพอ นำมาสู่การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณเขต 3 ไมล์ทะเล คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งออกนอกพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพอื่น (ศรุตม์ ขาวคม, 2564, 3 เมษายน) นอกจากปัญหาจากสถานการณ์ที่กล่าวมาแล้ว ชาวบ้านยังเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับระบบนิเวศ ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ของตำบลหาดเล็กมีเทือกเขาบรรทัดกั้นระหว่างไทยกัมพูชา ไม่สามารถทำเกษตรเชิงเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ชาวบ้านใช้พื้นที่เชิงเขาบรรทัดเป็นที่พักอาศัย ส่วนทางด้านทิศตะวันตกติดอ่าวไทย ดังนั้นจึงมีชาวบ้านปลูกที่อยู่อาศัยอยู่ในทะเล หรือ “เรียกว่าบ้านในน้ำ” อีกทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดของ Covid19 ทำให้ตลาดการค้าชายแดนบ้านหาดเล็กต้องปิดชายแดนและตลาดการค้าส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง อาทิ กลุ่มที่ประกอบอาชีพสองแถวคอยรับนักท่องเที่ยวต้องหยุดดำเนินการ กลุ่มผู้ค้าปลีกรและส่งบริเวณชายแดนหลายร้านต้องปิดตัวลง การที่ไม่สามารถเดินทางข้ามแดนได้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจการค้าในพื้นที่จึงได้รับผลกระทบมากยิ่งขึ้น (วิชัย กิมสร้อย, 2564, 3 เมษายน) สถานการณ์ที่กล่าวถึงข้างต้นทำให้ชุมชนให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและการทำประมงเชิงอนุรักษ์ควบคู่กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชน รวมทั้งสงวนอาชีพประมงพื้นบ้านให้คงอยู่ เพราะเป็นเพียงอาชีพเดียวที่สร้างรายได้หลักให้ชุมชน

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของตำบลหาดเล็ก เกิดขึ้นราว พ.ศ.2562 โดยมีการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศการทำกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพประมง การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน งานเทศกาลประเพณี ลอยกระทง 2 แผ่นดิน กิจกรรมการแพเปือก เป็นต้น ต่อมาจึงจัดตั้งคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหาดเล็ก มีกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนของประชาชนจากทุกหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการฯ แต่การขับเคลื่อนกิจกรรมที่กล่าวมาเป็นการดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม (สมประสงค์ ซ่อลัดดา, 2564, 26 สิงหาคม) ทำให้การจัดการท่องเที่ยวของตำบลหาดเล็กเป็นเรื่องเฉพาะ ไม่ได้นำศักยภาพของชุมชนเชิงนิเวศที่เป็นจุดเด่น รวมถึงหลักในการบริหารจัดการกลุ่มยังไม่ได้มีการจัดทำอย่างเป็นรูปธรรม

จากข้อเสนอ World Tourism Organization (2004) อธิบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนหากมีการวางแผนพัฒนาการจัดการที่ดี การท่องเที่ยวจะทำให้เกิดอาชีพในชุมชน สร้างรายได้และเป็นโอกาสให้เกิดการประกอบธุรกิจ ย่อมส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติในชุมชน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะงานหัตถกรรมและวัฒนธรรมประเพณีช่วยในการพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และ

ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน สำหรับ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์
2. ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
3. ด้านการจัดการ มีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงาน เพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้ออำนวยประโยชน์ที่เอื้อต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือน กับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
4. ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

จากหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้กล่าวมาทำให้เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นพื้นที่ทางธรรมชาติ ระบบสังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ควบคู่กันไป ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในพื้นที่และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นควรนำไปสู่ความยั่งยืนภายใต้การมีส่วนร่วมจากในระดับชุมชนรวมไปถึงนักท่องเที่ยว ดังนั้นหากชาวชุมชนมีความเข้าใจย่อมสามารถจัดการตนเองและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างมีศักยภาพ ในการสร้างรายได้บนฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จะทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ คณะผู้วิจัยจึงศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจฐานรากโดยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นงานวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participation Action Research-par) มีดำเนินการดังนี้

พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านหาดเล็ก ตำบลหาดเล็ก อำเภอลือชัย จังหวัดตรัง ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับการวางแผนนโยบาย ระดับปฏิบัติงาน ชาวชุมชน ผู้นำท้องถิ่น

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรองใช้เพื่อการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ รูปแบบในการจัดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ เพื่อนำมาใช้เป็นองค์ความรู้ประกอบการจัดการท่องเที่ยว และเป็นข้อมูลในการออกแบบแนวสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการหาข้อมูลในพื้นที่ (Field Research) และสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐทั้งในระดับการวางแผนนโยบายและในระดับปฏิบัติงาน คนในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

3. การสังเกตการณ์ วิธีการนี้เป็นรูปแบบการเก็บข้อมูลเสริมวิธีการอื่น ๆ โดยใช้ในกระบวนการสังเกต เช่น กิริยาท่าทางในการเข้าร่วมประชุม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสะท้อนปัญหา ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และชาวบ้านกับหน่วยงานอื่น ๆ เป็นต้น

4. การเสวนากลุ่ม เป็นการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง โดยจะเป็นลักษณะของการนั่งจับเข่าคุยกันระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่มีตัวแทนมาจากผู้นำท้องถิ่น (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน) ผู้นำทางธรรมชาติ ปราชญ์ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

5. การตรวจสอบข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ นอกจากนั้นยังตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้หลักการสามเส้า ได้แก่ การตรวจสอบด้านข้อมูล การตรวจสอบแหล่งเวลา การตรวจสอบสถานที่ การตรวจสอบบุคคล

กระบวนการในการดำเนินการวิจัยได้แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นต้นน้ำ เป็นการลงพื้นที่สร้างสัมพันธ์กับชุมชนและสำรวจประเด็นปัญหาของชุมชน โดยดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน บริบทและศักยภาพของชุมชน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเตรียมคนที่จะนำมาสู่การทำวิจัยที่สำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชนประมง ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว กำนันผู้ใหญ่บ้าน และเทศบาลตำบลหาดเล็ก

ขั้นกลางน้ำ นำวิธีการเชิงคุณภาพผสมกับปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยการให้ข้อมูลข่าวสารกับนักวิจัยชาวบ้าน ในประเด็นที่เกี่ยวกับกับเศรษฐกิจฐานราก การปรึกษาหารือในส่วนของประเด็นและขอบเขตในการดำเนินวิจัย จึงทำให้เกิดการปรึกษาหารือกับนักวิจัยชุมชนเพื่อกำหนดประเด็นปัญหาวิจัยร่วมกัน ต่อมานักวิจัยชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน, จากนั้นจึงร่วมมือในการทำ

การวิจัย นักวิจัยฝ่ายวิชาการจะเสริมสร้างความรู้ในการทำวิจัยให้กับนักวิจัยชาวบ้านในเรื่องของเทคนิคและวิธีการทำวิจัยเบื้องต้น ได้แก่ หลักของการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลการวิจัย หลังจากนั้นทีมวิชาการและนักวิจัยชาวบ้านจะร่วมปฏิบัติการวิจัย การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยร่วมกัน ต่อมาจึงมีการเสริมพลังอำนาจโดยการจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปใช้ โดยมีนักวิจัยชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้จากการทำการวิจัยให้กับชุมชนเพิ่มเติม

ชั้นปลายน้ำ (การประเมินผลวิจัย) เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการวัดผลสำเร็จของการดำเนินการวิจัย เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัยว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่โดยการจัดเวทีชุมชนเพื่อนำเสนอผลการวิจัย การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถนำผลของการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบอุปนัย เพื่อตีความข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมโดยจำแนกชนิดข้อมูล ออกเป็น 2 แบบ คือ

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด (Typologies) โดยใช้การวิเคราะห์ใน 2 รูปแบบ คือ ได้แก่

ก. *การวิเคราะห์แบบใช้ทฤษฎี* ประกอบด้วย การวิเคราะห์การกระทำ (Acts) เป็นการวิเคราะห์พฤติกรรมและท่าทีของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละเวที สังเกตพฤติกรรม การแสดงความคิดเห็น และนำมาวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศที่จะสอดคล้องกับพฤติกรรมและลักษณะนิสัย ตลอดจนความรู้ความสามารถของแต่ละคนได้

- การวิเคราะห์กิจกรรม (Activities) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศให้สอดคล้องกับชีวิต หรือนำประเพณีหรืออัตลักษณ์ ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ เป็นต้น

- การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Relationship) เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างของชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลหาดเล็ก ว่ามีใครมาจากกลุ่มไหนและมีความขัดแย้งอย่างไร เพื่อที่จะนำไปสู่การสร้างข้อเสนอและการตกลงผลประโยชน์ที่ลงตัวของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในชุมชน

- การวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) ในงานวิจัยชิ้นนี้คณะวิจัยเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนจึงทำให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

ข. *การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison)* คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลต่าง ๆ ทั้งข้อมูลเชิงสถิติ ข้อมูลเอกสารหลังจากนั้นนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเป็นปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการ

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออก ของตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่า ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ สามารถจำแนกได้ 8 ประการ ดังนี้

1. ด้านแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ มีแหล่งท่องเที่ยวที่จะสามารถนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ ได้แก่ 1.1 เชิงนิเวศ 1.2 เชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนชายแดน 2 แผ่นดิน 1.3 เชิงวัฒนธรรม และ 1.4 เชิงอนุรักษ์และการเรียนรู้ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 เชิงนิเวศ พบว่า เป็นพื้นที่ชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออกที่มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ ได้แก่ มีชายหาดเล็กที่มีขนาดเล็กที่สุดในภาคตะวันออก มีขนาดพื้นที่กว้าง 6 เมตร ในพื้นที่ยังมีป่าชายเลนครอบคลุมพื้นที่กว่า 100 ไร่ แต่หลังเกิดพายุโซนร้อน เมื่อ พ.ศ. 2540 สูญเสียป่าชายเลนจึงส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ทะเล ต่อมามีการขับเคลื่อนของกลุ่มชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูป่าชายเลน ปีพ.ศ.2558 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากกรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ภาคตะวันออก) สร้างสะพานคอนกรีตระยะทาง 30 เมตร ทำให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวสัมผัสความร่มรื่นและสามารถอนุรักษ์ป่าชายเลนร่วมกัน พ.ศ.2559 มีการก่อสร้างสะพานเพิ่มขึ้นอีก 60 เมตร

นอกจากที่กล่าวมาแล้วในพื้นที่ที่มีส่วนที่แคบที่สุดในประเทศไทย ณ บริเวณหมู่ที่ 2 บ้านโชดทราย เมื่อวัดระยะจากบริเวณภูเขาถึงชายทะเลมีความกว้าง เพียง 450 เมตร ปัจจุบันมีการปรับปรุงสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยว เป็นจุดชมวิวที่นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นไปถ่ายรูป ขึ้นชมบรรยากาศและทิวทัศน์ สามารถมองเห็นเกาะกูดได้ในระยะไกล

1.2 *เชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนชายแดน 2 แผ่นดิน* คนไทย 2 แผ่นดิน หมายถึง คนไทยที่มีเชื้อสายไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทยกัมพูชา ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดปัจจันตคีรีเขต แต่ชาวบ้านในชุมชนของทั้ง 2 ประเทศยังไปมาหาสู่ โดยมีการสื่อสารเป็นภาษาไทยและกัมพูชา จากประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่เชื่อมร้อยความเป็นชุมชนชายแดน 2 แผ่นดินร่วมกัน ยังมีเรื่องราวที่เกี่ยวพันประวัติศาสตร์การเมืองของไทย หลังเกิดเหตุรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ.2500 จอมพล ป.พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรี ลี้ภัยทางการเมืองโดยล่องเรือออกนอกประเทศ จากการเหตุการณ์ในครั้งนั้น จึงนับได้ว่าเป็นบ้านหาดเล็กเป็นจุดสุดท้าย หรือ ก้าวสุดท้าย ของจอมพล ป. ที่มีได้กลับมาประเทศไทยอีกเลย

1.3 *เชิงวัฒนธรรม* สภาพภูมิโนเวศเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเล ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงจึงสร้างบ้านเรือนอยู่ในน้ำ ต่อมากรมเจ้าท่าได้ยกให้เป็นต้นแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยเรียกว่า “หาดเล็กโมเดล” ปัจจุบันชุมชนในน้ำ มี 2 หมู่บ้านได้แก่ บ้านคลองมะขาม (หมู่ที่ 1) และบ้านโชดทราย (หมู่ที่ 2) ชาวประมงจะจอดเรือประมงเทียบสะพานหน้าบ้าน ซึ่งชาวบ้านสามารถดูเรือและรักษาภูมิโนเวศน์ การบริหารจัดการชุมชน การจัดการขยะ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ไปพร้อมกัน

1.4 *เชิงอนุรักษ์และการเรียนรู้* การอยู่อาศัยและเคยสูญเสียความสมดุลจากภัยธรรมชาติ ชาวบ้านบางส่วนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ภูมิโนเวศน์เพื่อการดำรงวิถีชีวิตต่อมาได้เมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกันจึงรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น การทำโครงการบ้านปลา-ธนาคารปู การอนุรักษ์ป่าชายเลน การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อรักษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน การส่งเสริมและปลูกฝังเยาวชนให้เรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และเรียนรู้เกี่ยวกับศักยภาพของพื้นที่

2. *ด้านอาหาร* พบว่า หลังจากเผชิญกับการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ทางทะเล ทำให้เกิดความร่วมมือในการฟื้นฟูระบบนิเวศจนมีสัตว์ทะเล อาทิ ปลาทะเล (ปลาสะเล ปลาแซ่ไก่ ปลาอินทรีข้าง, ปลาข้างเหลือง ปลากุลเลา ปลาโคก ปลาเก๋า) หมึก หอยนางรม กุ้ง เคย หอยแมลงภู่ (เป็นแหล่งผลิตหอยแมลงภู่) หอยตะเกรม หอยเม่น หอยเสียบ หอยหนาม แมงดาทะเล หอยเสียบ หอยป็น ปลาเกะตัก (ส่งออกในประเทศทำเป็นน้ำปลา) แมงกะพรุน (ต้องผัดอินทรี) เพิ่มขึ้นนอกจากนั้นชาวบ้านยังสามารถฟื้นฟูเมนูอาหารพื้นบ้านของตำบลหาดเล็กที่เกือบหายสาบสูญได้ เช่น *ปลาเจียน น้ำจิ้มกระบั้ง* เป็นเมนูอาหารพื้นบ้าน รับประทานคล้ายเมี่ยงคำ มีวัตถุดิบที่สำคัญคือ ปลาทะเลที่หาได้ทุกฤดูกาล ได้แก่ ปลาโคก ปลาเกะปี กินกับเครื่องเคียงได้แก่ ใบโหระพา ผักชีโร ผักกาดขาว เป็นต้น

ทะเลกะปิ ตำบลหาดเล็ก สามารถผลิตกะปิจาก “เคยดำ” ที่ได้มาจากการการด่ำลงไปช้อนเคยขึ้นมาทำให้ “เคย” ไม่มีส่วนผสมของกรวดทราย เมื่อนำมาผลิตกะปิจึงทำให้มีความสะอาดและมีกลิ่นหอม

ปูใบน้ำจิ้มมะขาม เป็นปูพื้นถิ่นลักษณะตัวเล็กแต่ก้ามใหญ่ ซึ่งก้ามขนาดใหญ่นี้จะหลุดหรือหักออกได้ตามธรรมชาติและจะงอกขึ้นใหม่ หากจับปูใบได้ชาวบ้านจะบริโภคเพียง

ก้ามปูที่และปล่อยตัวปูให้เจริญเติบโตต่อไป นอกจากนั้นมีสินค้าของฝาก เป็นสินค้าอาหารทะเลแปรรูปไว้บริการนักท่องเที่ยวตลอดทั้งปี

3. ด้านที่พัก พบว่า มีที่พักให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แบบรีสอร์ท ราคาเริ่มต้นที่ 400 บาท มีทั้งแบบเตียงเดี่ยว เตียงคู่ รองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวน 30 คน และที่พักแบบโฮมสเตย์ มีเป็นห้องพักที่จัดทำขึ้นโดยกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน มีพื้นที่ปิ้งย่างและจัดเลี้ยงเล็ก ๆ ราคาเริ่มต้น 500 บาท และมีที่พักที่บริหารจัดการโดยชาวบ้านในชุมชน ในปัจจุบัน (มิถุนายน 2565) มีการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการบริการการท่องเที่ยวในส่วนของที่พักรับและอาหาร

4. ด้านความปลอดภัย พบว่า พื้นที่ชายแดนมีความเข้มงวดในด้านความปลอดภัย ที่ผ่านมาสามารถสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว อาทิ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัย ได้แก่ ตำรวจ ตำรวจน้ำ หน่วยงานกู้ภัยสว่างบุญช่วยเหลือ , ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง, กองบัญชาการป้องกันชายแดนจันทบุรีและตราด และมาตรการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนการท่องเที่ยวทางน้ำการเป็นชาวประมงพื้นบ้านจึงมีความเชี่ยวชาญจะจัดกิจกรรมในช่วงที่ไม่มีลมมรสุม ก่อนออกเรือจะตรวจสอบสภาพภูมิอากาศก่อน

5. ด้านเครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยว พบว่า เครือข่ายที่สามารถสนับสนุนให้ชุมชนบ้านหาดเล็กสามารถจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ จำแนกออกเป็น 3 เครือข่าย ได้แก่ 1) เครือข่ายภาครัฐ กลุ่ม/องค์กรสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนได้แก่ ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดตราด, สำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 1 (ระยอง) เทศบาลตำบลหาดเล็ก, กลุ่มองค์กรประมง, กำนันผู้ใหญ่บ้าน, โรงเรียนบ้านคลองมะขามและโรงเรียนบ้านหาดเล็ก(มัคคุเทศก์น้อย) 2) เครือข่ายภาคเอกชน ได้แก่ เครือข่ายผู้นำท้องถิ่น การค้าระหว่างแดนไทย-กัมพูชา, หอการค้าจังหวัดตราดและ 3) เครือข่ายภาคประชาชน กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปและพืชสมุนไพรบ้านหาดศาลเจ้า, กลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวโดยชุมชนสองแผ่นดิน, วิสาหกิจพืชสมุนไพรหาดเล็ก

6. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นพื้นฐาน ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์ ได้แก่ การวางแผนปะการัง ปล่อยพันธุ์ปู การวางซั้งเชือก การปลูกป่าชายเลน และ 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้แก่ การชมวิถีชีวิตชุมชนประมงในน้ำ, เทศกาลลอยกระทง 2 แผ่นดินหมู่ที่ 4, เทศกาลสักรัก 2 แผ่นดิน, พิธีบุญปล่อยเรือก่อกองพระทราย, กิจกรรมนมัสการพระเกจิอาจารย์ (หลวงพ่อมหิก หลวงพ่อเวียน หลวงพ่อรอด), การแห่ดอกไม้แดง (ปลัดขิก), สักการะศาลเจ้าแม่หาดเล็ก และนมัสการเจ้าพ่อองค์ได้ เป็นต้น

7. ด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก ผลกระทบจากสถานการณ์ที่ผ่านมาทำให้ชาวบ้านเรียนรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึก การเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกันของชาวบ้านและส่งต่อกระบวนการในท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เกิดบุคลากรที่มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศ การอนุรักษ์ ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการนำเที่ยวและชุมชน เช่น นายศรุดี ชาวคม หรือลุงเอก เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติ

8. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการรวมกลุ่มกันเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน พ.ศ.2562 มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลหาดเล็กโดยมีตัวแทนจากไตรภาคี ชาวบ้านมีส่วนร่วมและรับรู้ในการขับเคลื่อนภารกิจเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชน ส่งผลทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติและร่วมกันส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้มีองค์กรภาครัฐ มีส่วนในการหนุนเสริมกิจกรรมจนเกิดความคล่องตัว ดังนี้

8.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหาดเล็ก เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนสร้างเครือข่ายในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกระจายตัวไปตามหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลหาดเล็ก อาทิ นายศรุดี ชาวคม นายเอก หรือลุงเอก อายุ 65 ปี เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ชาวประมง ผู้นำชุมชน เป็นคนไทย 2 แผ่นดินที่สามารถที่สื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและกัมพูชา มีเยาวชนจากโรงเรียนในพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมเป็นมัคคุเทศก์น้อยที่สื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและกัมพูชาให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

8.2 ความร่วมมือจากนักธุรกิจการค้าชายแดน ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและกัมพูชา ศักยภาพดังกล่าวนำมาสู่ในการเจรจาการค้า การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจระหว่างประเทศ นำมาสู่การสร้างรายได้เกิดมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม สามารถส่งต่อความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่เข้ามาเที่ยวและทำกิจกรรมต่าง ๆ (ทั้งในเชิงธุรกิจและการท่องเที่ยว) ในตำบลหาดเล็กและพื้นที่ใกล้เคียง

8.3 เกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งตามความถนัดของพื้นที่ภายใต้วิสาหกิจชุมชน ได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชน 2 แผ่นดินบ้านหาดเล็ก 2) วิสาหกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหาดเล็ก 3) วิสาหกิจชุมชนอาหารทะเลและพืชสมุนไพรบ้านหาดศาลเจ้า เหตุผลส่วนหนึ่งของจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นผลักดันการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในตำบลหาดเล็ก เป็นต้น ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นได้ว่า ชาวชุมชนได้นำประสบการณ์จากอดีต องค์ความรู้จากการทำกิจกรรม การเผชิญจากในอดีตมาการขับเคลื่อนกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในระยะต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

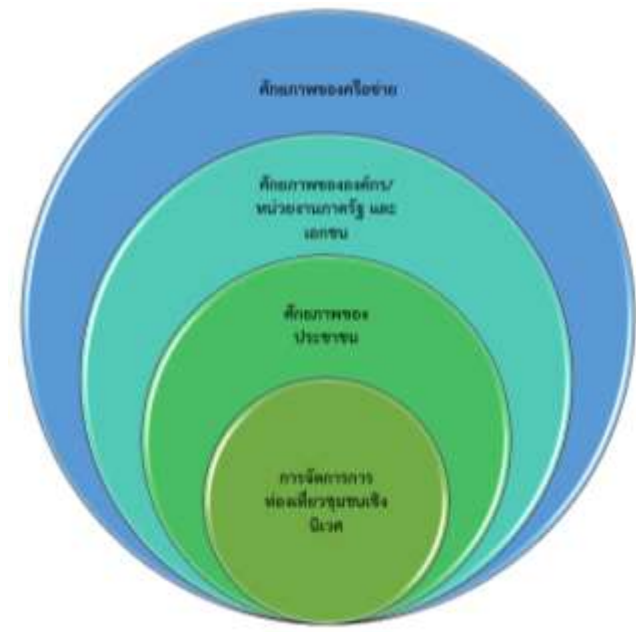
จากผลการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวชุมชน

เชิงนิเวศไม่สามารถดำเนินการอย่างยั่งยืนหากขาดความเชื่อมโยงระหว่างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมของบุคคล/องค์กร ได้แก่ ชาวบ้าน เครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศต้องเชื่อมโยงถึงศักยภาพเชิงพื้นที่และกลุ่มคน การรวมเป็นกลุ่มย่อย เช่น การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำให้แต่ละกลุ่มมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ และนำไปสู่การจัดการกิจกรรมตามเป้าประสงค์ของกลุ่ม เนื่องจากการขับเคลื่อนแบบปัจเจกชนส่วนใหญ่ไร้อำนาจในการต่อรองกับภาคส่วนอื่นอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของหัตถรัตน์ วัฒนพฤกษ (2563) พบว่า ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าดึงดูดใจ ทั้งในด้านการเข้าถึง การจัดการรูปแบบ เส้นทาง เรือนำเที่ยว ผู้นำเที่ยว อาหารและสิ่งอำนวยความสะดวก และสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรธนกัลย์ เตียไพบูลย์ (2557) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการมีส่วนร่วมอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติด้านพื้นที่ บุคคลและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องภายในและภายนอกชุมชน การจัดการภายในชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ก่อนจัดการทรัพยากรในชุมชนทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม การจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนกลุ่มออมทรัพย์กองทุนหมู่บ้านและกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมพัฒนาร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว การสร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชนการจัดการการท่องเที่ยว การมีผู้นำที่เข้มแข็งและได้รับการยอมรับสามารถสร้างความน่าเชื่อถือพร้อมทั้งเป็นผู้ที่มีบทบาทด้านการท่องเที่ยวร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว การสร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชน โดยใช้ปัจจัยที่มีอยู่ในชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่นเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวและการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ชุมชนยังสามารถพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามปัจจัยชี้วัดประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อกำหนดแผนแนวทางและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

การวิจัยที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านในตำบลหาดเล็กเกิดความตระหนักรู้ถึงศักยภาพของตนเองและพื้นที่ โดยจะเห็นได้จากการนำเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอื่น ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมจนนำมาสู่การผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมินิเวศ การร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมพัฒนาร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว การสร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชน การจัดการการท่องเที่ยว โดยเห็นได้จากการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านสถานที่ อาหาร ความปลอดภัย บุคลากรรวมถึงมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจ การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจเป็นการสะท้อนให้เห็นได้ว่า ชาวชุมชนได้นำประสบการณ์จากอดีต องค์ความรู้ต่าง ๆ รวมถึงการเผชิญกับปัญหามากขับเคลื่อนกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในระยะต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการของพลังเครือข่าย

สำหรับองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ เป็นภาพวงกลมซ้อนทับกัน คณะวิจัยต้องเสนอให้เห็นถึงพลังของเครือข่าย (Network Power) จากการประสานความร่วมมือแบบไตรภาคี ซึ่งประกอบด้วย ภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนทุกระดับ (ทั้งภายใน/นอกกลุ่ม หรือแม้แต่ต่างประเทศ) อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จะก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างยั่งยืน ดังที่เห็นจากกรณีการศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ ทำให้เห็นได้ว่าการขับเคลื่อนทุกกิจกรรม มีการบูรณาการอย่างรอบด้านทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง (ในที่นี้หมายถึงการเมืองในระดับท้องถิ่น) โดยมีการดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจึงจะนำมาสู่สัมฤทธิ์ผลที่ยั่งยืน นอกจากนั้นนำมาสู่ความมั่นใจ (ให้กับภาคประชาชน) ในการสร้างอำนาจต่อรองที่นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมอื่น ๆ ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรพัฒนาพื้นที่ที่เรียกว่า “ส่วนที่แคบที่สุดในประเทศไทย” เนื่องจากที่ผ่านมาเมื่อมีการศึกษาดูงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เดินทางมาในพื้นที่ตำบลขนาดเล็กที่แหว่งพักถ่ายภาพ แต่ไม่สามารถใช้เวลาอยู่ในบริเวณนี้ได้นานเนื่องจากสภาพอากาศร้อน จึงควรปรับปรุงการ สร้างความร่มรื่นและดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อพัฒนาไปเป็นจุดเช็คอินได้ในอนาคต

2. ควรมีการพัฒนาจุดเช็คอินในสถานที่ของชุมชนที่มีสถานที่ ร่มรื่นล้อมรอบไปด้วย ระบบนิเวศที่สมบูรณ์หลายแห่ง เช่น ต้นไม้อายุกว่า 100 ปีในบ้านหมู3 บ้านหาดศาลเจ้า , ชายหาดเล็กที่มีความกว้างเพียง 6 เมตร นอกจากนั้นยังเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ หรือที่เรียกว่า “เก้าสุดท้ายของจอมพล ป พิบูลสงคราม” การพัฒนาจุดเช็คอินเหล่านี้ องค์กรปกครองท้องถิ่นหรือชุมชน อาจร่วมกันพัฒนาโดยไม่ต้องลงทุนใหม่

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. บุคคล กลุ่มหรือชุมชน ควรพัฒนาศักยภาพตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน ภาษการพัฒนาบทบาทในการทำหน้าที่เป็นวิทยากรโดยทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ความสามารถ และการดูแลอนุรักษ์ระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติให้กับนักท่องเที่ยว การพัฒนาเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์น้อย เป็นการปลูกฝังและสร้างคุณค่าแก่เยาวชนที่กำลังเติบโตให้มีความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของระบบนิเวศ อีกทั้งการที่ชุมชนหาดเล็กมีเยาวชนไทยและกัมพูชาที่เรียนหนังสือจึงมีความสัมพันธ์เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภาษา วัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตของชุมชน การเสริมสร้างศักยภาพในลักษณะนี้นอกจากจะทำให้เกิดคุณค่าในตนเองแล้ว ยังเป็นสร้างเครือข่ายในระดับประเทศอีกด้วย

2. ด้านการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย สถานการณ์โควิดเบาบางลงแล้วชาวบ้าน องค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ควรเตรียมความพร้อมในด้าน สาธารณูปโภค ด้านสถานที่ ด้านกิจกรรม ด้านบุคลากร (ด้านการบริการและการสื่อสาร) เป็นการขยายฐานการท่องเที่ยวระหว่างประเทศในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยหัวข้อศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออกของตำบลหาดเล็ก อำเภอลองใหญ่ จังหวัดตราด ได้หยิบยกผล การศึกษาบางส่วนมาจากการวิจัยเรื่อง การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากฐานรากโดยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออก: กรณีศึกษา ตำบลหาดเล็ก อำเภอลองใหญ่ จังหวัดตราด เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรม แผนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564 ในการนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเทศบาลหาดเล็กและภาคีที่อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผนที่กำหนด ขอขอบคุณนายประเสริฐ ศิริ (ลุงจืด) นายศรภูมิ ขาวคม (ลุงเอก) นายสุบิน บุญตูป (พี่เอ) นายกาจพล ฝอยทอง และชาวชุมชนบ้านหาดเล็ก และอีกหลายท่านที่คณะผู้วิจัยสามารถเอ่ยนามได้อย่างครบถ้วน ณ ที่นี้ ทุกท่านมีส่วนอย่างสำคัญในการให้ข้อมูล การส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานวิจัยชิ้นนี้จนสำเร็จลุล่วง คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่าน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตราด*. เข้าถึงได้จาก <https://www.museumthailand.com/th/794/storytelling>.
- คณะกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). *คู่มือการส่งเสริมการพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจฐานราก”*. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนขบวนองค์กรชุมชน และสำนักสื่อสารการพัฒนา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- พระราชบัญญัติการประมง. (2558, 13 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 132 ตอนที่ 34 ก, หน้า 1-41.
- ภัทรธนกัลย์ เต๋ยไพบูลย์. (2557). *ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน บ้านห้วยนอนวัด ตำบลแม่ทอม อำเภอปางงั่ว จังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิชัย กิมสร้อย. (2564, 3 เมษายน). *ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชน*. (นางสาววณธรรม สรณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ศรวิทย์ ขาวคม. (2564, 3 เมษายน). *ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชน*. (นางสาวสิตางค์ เจริญวงศ์, ผู้สัมภาษณ์).
- สมประสงค์ ซ่อลัดดา. (2564, 26 สิงหาคม). *ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชน*. (นางสาวสิตางค์ เจริญวงศ์, ผู้สัมภาษณ์).
- หทัยรัตน์ วัฒนพฤกษ์. (2563). การจัดการการท่องเที่ยวประมงพื้นบ้านเพื่อสนับสนุนเมืองเก่าสงขลา เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน. *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 8(1), 32-41.
- World Tourism Organization. (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations A Guidebook*. Retried from <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284407262>.

